

Practical importance. *Developments of M. Rudenko are important parts of formation of new sciences, namely physical economy and socioecology. They are used as alternative for traditional understanding of relationship of human being, society and nature. His ideas have practical application in agriculture and industry not only in Ukraine but also abroad. It allows enlarging human being potential without damage for environment.*

Key words: *socio ecological problems, nature, matter, God, substance, physical economy, society, farming, energy of progress, morality.*

Рекомендовано до публікації д-ром філос. наук,
проф. Лисим В.П. Дата надходження рукопису
13.01.2013 р.

УДК [622.21+346.543](447)

Пілігрим Г.С.

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Донецьк, Україна, e-mail: pac06@mail.ru

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ КОНЦЕСІЇ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Piligrim G.S.

Donetsk National University of Economics and
Trade named after M.Tugan-Baranovsky, Donetsk,
Ukraine, e-mail: pac06@mail.ru

PRECONDITIONS OF CONCESSION IN UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS

Мета. *Проаналізувати історико-правові передумови виникнення концесії та визначити її значення в сучасних умовах економічного розвитку України.*

Методика. *Проведено дослідження процесу історичного розвитку концесії та концесійних правовідносин в Україні. Визначено головні періоди історико-правового розвитку концесійної діяльності. Проаналізовано й обґрунтовано економіко-правове значення концесії в сучасних умовах розвитку України.*

Результати. *Розвиток в Україні ринкових відносин обумовив появу нових і повернення до правових форм господарювання, що були раніше, до однієї з яких цілком обґрунтовано можна віднести концесійну діяльність. Історико-правовий аналіз розвитку концесійної діяльності в Україні дозволив виділити період Середньовіччя, для якого характерним є те, що концесії надавалися виключно у сфері надрокористування, які отримали назву гірничих концесій і мали односторонній (не договірний) характер та були результатом прояву волі лише монарха, мали силу закону й надавалися за актами публічної влади (зокрема, жалуваними грамотами), а тому відносини концесіонера і концесієдавця будувалися на основі чіткої субординації (підпорядкування). Дореволюційний період (середина XIX століття - 1917 рік) характеризується тим, що в цей період реалізація концесій відбувалась як на загальнодержавному, регіональному, так і на муніципальному рівнях. Радянський період характеризувався існуванням переважно загальнодержавних концесій, оскільки, з одного боку, рішення про надання концесії приймав Головний концесійний комітет при РНК СРСР, а з іншого, концесії в той час мали на меті подолання економічної кризи та нарощування виробництва в різних галузях економіки країни, у зв'язку з чим концесіонерів допускали до тих сфер господарювання, які являли собою виключну монополію держави. Сучасний період розпочався з прийняття у 1992 році Закону України «Про іноземні інвестиції», передбачав можливість залучення іноземних інвестицій на концесійній основі. На кожному з цих етапів концесійні відносини мали, відповідно, односторонній характер гір-*

ничих концесій акцесорного типу надрокористування, односторонній характер гірничих концесій регального типу надрокористування та двосторонній характер гірничих концесій регального типу надрокористування. В умовах постійного пошуку джерел фінансування галузей народного господарства, законодавче запровадження наприкінці досвіду минулих років, інституту концесій (лат. concessio – дозвіл, поступка) є однією з найбільш вдалих спроб у майбутньому відновити та значною мірою поживавити нормальний інвестиційний процес, що матиме позитивний вплив на економіку. Це допоможе залучити додаткові кошти у вигляді приватного капіталу на вирішення низки проблем державного значення.

Наукова новизна. *Визначено основні етапи розвитку та напрями ключових змін у правовому регулюванні концесійних відносин.*

Практична значущість. *Практична значущість статті полягає у можливості використання визначених напрямів і сформульованих висновків для вдосконалення чинного законодавства України в сфері концесійних відносин.*

Ключові слова: *концесія, гірничі регалії, жалувані грамоти, дозвіл, поступка, договір концесії.*

Постановка проблеми. Історично склалось, що об'єктами концесійної діяльності є майно, що належить до права державної та комунальної власності. Ці об'єкти перебувають у загальному користуванні всіма членами суспільства, що є однією з причин, через яку вони не підлягають вільному обороту на ринку та не відчужуються. У першу чергу це стосується об'єктів державної та соціальної інфраструктури. Встановлення такого правового режиму обумовлено також фактом необхідності забезпечення безперервного виробничого процесу на цих об'єктах унаслідок постійної потреби в його результатах.

На сьогодні концесії посідають чільне місце в господарсько-правовому механізмі сучасних держав, тим самим відіграючи досить важливу роль у розвитку їх економік. Значний інвестиційний потенціал концесій привернув увагу і вітчизняного законодавця, що відображено у прийнятті у 1999 році Закону України «Про концесії». Не можна не відзначити того факту, що під час розробки вітчизняного концесійного законодавства було враховано передовий зарубіжний досвід правового регулювання концесійних відносин, переважно країн Західної Європи. Звісно, це можна пояснити перебуванням у межах однієї правової системи (зокрема, континентальної), синхронністю та органічністю розвитку окремих правових інститутів, а також наявністю тривалих, історично підтверджених господарських зв'язків, які будувалися на засадах концесії.

Метою поданого дослідження є здійснення історико-правового аналізу передумови виникнення концесії та визначення її значення в сучасних умовах економічного розвитку України.

Викладення основного матеріалу досліджень. Концесія має багатовікову історію становлення та розвитку як щодо її правової форми (акт публічної влади, певний дозвіл, договір), так і предмета концесійних правовідносин (природні ресурси, зокрема надра, об'єкти інфраструктури державної та комунальної форми власності тощо).

Як відзначають окремі дослідники, за часів Середньовіччя концесії були яскравим прикладом тісного зв'язку між правом і економічною політикою [2, с. 35]. Проте необхідно зауважити, що у Середні віки концесії переважно застосовувалися щодо оплатного використання природних ресурсів, зокрема надр, що обумовило виникнення поняття «гірничя регалія». Поняття «регалія» в загальному розумінні (лат. regalis – те, що належить монарху), як відомо, означає монопольне особисте право на отримання певного доходу. Тому під терміном «гірничя регалія» розуміли виключне право власності монарха на надра в межах його держави та право на отримання певної плати або відомого відсотка від прибутку, який отримували користувачі його надр за умови видобування корисних копалин [3, с. 85].

Значний інтерес викликає розвиток концесій на території дореволюційної Росії. Зокрема, велика кількість дослідників однією з перших називають гірничу концесію, надану царем Іваном Грозним іноземному концесіонеру – англійському товариству купців на чолі з Річардом Чанслером – за царським привілеєм 1569 р., згідно з яким «на Вичегді компанії дозволяється шукати залізну руду та побудувати для її обробки завод» [4, с. 9].

За цим привілеєм англійському товариству були надані досить значні на той час переваги в торгівлі, а саме:

- право безмитної торгівлі на всій території Росії;
- право виключної торгівлі з Казанню, Астраханню та Нарвою;
- виключне право вільного проїзду через Росію для торгівлі з Персією;
- дозвіл на видобуток і переробку залізної руди, а також право вивозу отриманого заліза в Англію;
- право на безмитний вивіз товарів, включаючи «заповідні» товари (віск, конопля тощо);
- право на будівництво, гарантії права власності на нерухоме майно;
- право карбування англійської монети на російських монетних дворах;
- право найму російських робітників.

На противагу наданим перевагам російський самодержець встановлює собі право:

- вибору з-поміж товарів, що привозять англійські купці, для купівлі в царську казну;
- купівлі виробленого в Росії заліза для карет за встановленою ціною;
- англійські майстри повинні навчати ремеслу російських робітників на заводі у Вичегді [2, с. 36].

Отже, співставлення наданих іноземному концесіонеру прав і встановлених обов'язків свідчить про намагання верховної влади одночасно із залученням іноземного капіталу використовувати заходи економічного протекціонізму, що виявляється у встановленні регульованих цін на залізо і «вирощенні» вітчизняних фахівців у галузі, діяльність у якій здійснювалася на умовах концесії. Такої політики дотримуються й сучасні держави, оскільки природні ресурси, зокрема надра, у конституційних нормах визнаються виключною власністю народу.

Серед перших гірничих концесій у Росії, наданих вітчизняним концесіонерам, можна згадати концесію Г. Строганова на заняття соляним промислом, яку він отримав від царя Івана Грозного за жалуваною грамотою 1558 р. У подальшому за грамотою 1574 р. Г. Строганов дістав право на здійснення гірничозаводської справи на землях Тахчея та Тоболі з метою «железная руда делати, медяную руду или оловянную свинчатую и серы горучие, где найдут, и те руды на испыт делати» [5, с. 11].

Особливого значення набуває концесія в Петровський період. Достатньо пригадати Указ від 4 березня 1702 року про жалування туляку, збройових справ майстру Микиті Демидову у володіння верхотурських залізних заводів. При цьому заводи постачаються з казни паливом (лісом) і робочою силою; продукти, вироблені на заводах, здаються в казну за встановленими цінами; неприйняте в казну дозволяється продавати у звичайній торгівлі. Цей Указ, як і Указ Берг-Колегії 1720 року, не тільки не обмежував терміни володіння Демидова, «оскільки ця особа забезпечує справну діяльність заводу», але й закріплював ці права за його нащадками [4, с. 11, 74].

Петровське законодавство закріпило основний принцип – надра належать державі, їх експлуатація приватними особами можлива лише шляхом концесії, закріпленої Берг-Привілеєм 1719 року. За таке право гірничопромисловець був зобов'язаний сплачувати державі 1/10 прибутку.

Але маніфестом від 28 червня 1782 року Катерина II з мотивів суперечності інтересам дворянства скасувала Указ Петра I від 11 грудня 1719 року. Згідно з положеннями вищезгаданого маніфесту надра знову стали приналежністю земельної ділянки. Однак було залишено право першовідкривача на відкриті ним поклади корисних копалин на вільних землях.

Принципи гірничої регалії знову були відновлені в Росії лише з прийняттям Статуту гірничого Російської імперії в 1893 році, за яким надра отримали окремий правовий режим і окреме правове регулювання щодо земельної ділянки, через їх вилучення із власності приватного землевласника та передачу в державну власність.

Передача казенних нафтоносних земель у розробку здійснювалась за договорами, укладеними відповідно до Правил, включених до тексту Статуту. На кожен ділянку також складався план і польовий журнал. Очевидно, що договірна основа надрокористування дозволяла забезпечити індивідуалізацію його умов: для кожної ділянки, яка здавалась в оренду, визначались торгові кондиції, що затверджувались міністром торгівлі та промисловості за участю ради підвідомчого йому міністерства та Гірничої Ради [4, с. 22-23].

У кінці XIX - на початку XX століття гірничі концесії були вже досить поширеним явищем у Російській імперії. Вони надавались переважно на загальноросійському (центральному) рівні, тоді як несировинні концесії (залізничні, комунальні) надавались і на регіональному (губернському) рівні. Характерною особливістю дореволюційної Росії є те, що гірничі концесії не мали спеціальної нормативно-правової бази, яка б визначала їх комплексне правове регулювання.

Із розвитком концесійних відносин і виникненням потреб у залученні коштів у нові сфери суспільного життя великого поширення дістали концесії в галузі житлово-комунального господарства, дорожнього будівництва, енергетики тощо. Зокрема, у Франції перша концесія була надана в 1554 році інженерові Адаму де Крапону на будівництво та експлуатацію каналу, а закон про концесії у сфері суспільних послуг існує ще з часів Наполеона. У свою чергу перша нафтова концесія була видана Вільяму Д'арсі в Персії в 1901 році (відома за назвою «концесія Д'арсі») [7, с. 20].

У Росії десятки тисяч кілометрів залізниць у другій половині XIX - початку XX століття (включаючи Китайську східну залізницю) були побудовані на концесійній основі [8, с. 103].

До речі будівництво залізничної гілки від Дебальцевого до Луганська в 70-х роках XIX століття в системі Донецької кам'яновугільної залізниці теж здійснювалось на засадах концесії, яку отримав на будівництво дороги відомий мільйонер, промисловець С. Мамонтов.

Знаковою є та обставина, що з історією розвитку концесій навіть пов'язано створення окремих міст, які зараз перебувають географічно на території України, зокрема мова йде про м. Донецьк.

Так, у 1866 р. уряд Росії видав князеві Кочубею концесію на будівництво заводу з виготовлення залізничних рейок. Проте Кочубей не зміг зібрати необхідні для заснування акціонерного товариства кошти і поступився своїми концесійними правами англійцеві Джону Юзу за 24 тисячі фунтів стерлінгів. 18 квітня 1869 року російський імператор затвердив Договір про утворення «Новоросійського товариства з виробництва кам'яного вугілля, заліза та рейок». У цьому ж році починається будівництво металургійного заводу і робочого селища Юзівка, з якого почався сучасний Донецьк. Вдале розміщення заводу, наявність дешевої робочої сили, пільги, а також бурхливе залізничне будівництво, що почалося в Росії, – усе це сприяло швидкому розвитку виробництва. І вже в 1876 році юзівське підприємство зайняло перше місце в Росії з виробництва металу [9, с. 14].

Не можна не відзначити того факту, що інститут концесії активно використовувався свого часу й радянська влада.

Уперше питання про концесії було підняте на першому з'їзді Раднаргоспу РРФСР 26 травня 1918 року, де було задекларовано 12 основних положень щодо концесій: територіальне розміщення концесій не повинне створювати певних сфер впливу іноземних держав у Росії; правове регулювання в соціальній і торгово-промисловій сфері є обов'язковим для іноземного капіталу, що працює в Росії; вилучення з декретів, як виняток, можуть робитися лише шляхом видання спеціальних постанов РНК або ЦВК у кожному окремому випадку; державі надавалося переважне право на закупівлю в іноземного підприємця його продукції; за Радянською Республікою зберігається право дострокового викупу концесійного підприємства; забороняється переуступка концесії без дозволу уряду; держава бере участь у доході концесійного підприємства, якщо дохід цього підприємства перевищує певну суму (норму); іноземному підприємцеві може бути гарантована виплата відсотків на витрачений капітал у грошовій або товарній формі; за умови товарної форми розрахунків сировина, що йде на виготовлення цих товарів, має бути перероблена в Росії; іноземний капітал в товарній формі може бути залучений до організації державних підприємств з видачею за це права на оренду ще не використаних багатств Росії; у концесійному договорі мають бути точно зафіксовані терміни початку і здійснення будівельного та експлуатаційного плану; радянський уряд на всіх стадіях організації та експлуатації концесійного підприємства має право контролю і ревізії всіх його справ [10, с. 34].

За кількістю концесій і вкладеним капіталом перше місце займала оброблювальна промисловість (24 концесії і 29 млн крб), добувна (14 концесій і 28 млн крб), сільське господарство (7 концесій і 2,0 млн крб), торгівля (7 концесій і 1,5 млн крб). Ефективність концесійної політики в той період часу виявилася такою великою, що було розроблено спеціальний план досягнення з їх допомогою збалансованого розвитку різних секторів економіки на основі передових технологій [11, с. 4]. Так, у довіднику «Ежегодник по Советскому Союзу. 1927» виділялося 5 найважливіших агрегованих галузей (напрямів) для концесій: а) експлуатація природних ресурсів; б) промисловість; в) сільське господарство; г) транспорт; ґ) комунальне господарство [12, с. 157].

Однак громадянська війна і інтервенція перешкодили реалізації концесійної політики. Подальший її розвиток відображено в Декреті РНК від 23 листопада 1920 року «Про загальні економічні і юридичні умови концесій», в якому було зазначено, що «процес відновлення продуктивних сил у Росії, разом з тим і всього світового господарства, може бути прискорений у багато разів шляхом залучення іноземних державних і комунальних установ, приватних підприємств, акціонерних товариств, кооперативів і робітників організацій інших держав до справи добування і переробки природних багатств Росії».

Концесії повинні були надаватися з метою розвитку виробничих сил радянської держави та координуватися з планами розвитку народного господарства. Саме для цього залучався іноземний капітал, що інвестувався в концесійне підприємство.

Прийняття вищевказаного декрету відбувалося в період «воєнного комунізму», що, безумовно, відбилося на його змісті. Так, якщо в 1918 році концесіонер мав право вільно розпоряджатися власною продукцією, а Радянська держава зберігала за собою право лише на купівлю частини цієї продукції, то відповідно до декрету вся продукція концесійного підприємства належала державі і лише частина її могла надаватися концесіонеру як винагорода. Це свідчило про прагнення держави монополізувати здійснення економічної діяльності.

Із введенням НЕПу після X з'їзду РКП(б) в березні 1921 року та встановленням ринкових відносин були створені передумови, які західні підприємці визнали прийнят-

ними для здійснення господарської діяльності в країні. У резолюціях X з'їзду РКП(б) проголошувалося, що концесії мають бути використані для підвищення продуктивних сил республіки, поліпшення становища головної виробничої сили – робочого класу. Вказане є основним завданням, що стоїть перед Радянською Республікою та не може бути вирішене в широких масштабах і в найкоротші терміни без використання передової іноземної техніки, засобів виробництва. У свою чергу об'єктами концесій могли бути ті галузі народного господарства, розвиток яких явно підвищує рівень виробничих сил Росії та які в той же час не можуть бути в цей момент забезпечені власними силами Радянської Республіки. Виходячи з цих положень, з'їзд схвалив Декрет РНК від 23 листопада 1920 року.

У резолюціях XI конференції РКП(б), що відбулася в грудні 1921 року, відзначалась нова форма залучення іноземного капіталу – «змішані товариства» з обов'язковою участю Наркомзовнішторгу, «для заготовки експортних товарів усередині країни, збуту їх за кордон і ввезення у Радянську Росію необхідних продуктів». Крім того, знову підкреслювалося, що «інтереси відновлення народного господарства... вимагають полегшення притоку іноземного капіталу в різні галузі народного господарства... у формі концесій і... позик».

Здійснюються спроби нормативно оформити, хоча й побічно, присутність іноземців і в економіці України. Так, ВЦВК УРСР у своїй Постанові від 26 червня 1922 р. «Про основні приватні майнові права, що визнаються УРСР, охороняються його законами і захищаються судами УРСР» вказав, що воно видається «в цілях встановлення точних взаємовідносин з об'єднаннями і приватними особами... з метою надання правових гарантій, необхідних для здійснення майнових прав громадян УРСР і іноземців».

Для проведення концесійної політики було створено спеціальний інституційний механізм: у 1922 р. – Концесійний комітет при Держплані і Комісія зі змішаних товариств при Раді праці і оборони (РПО). Крім того, концесійні комісії були засновані при РНК республік і основних галузевих комісаріатах та навіть при торгпредстві СРСР в Лондоні, Парижі, Берліні, Токію. У 1923 році концесійні комісії були об'єднані в Головний концесійний комітет при РНК СРСР. Функції цього органу визначав Декрет РНК від 21 серпня 1923 року, зокрема до основних можна було б віднести вирішення питань про допуск і залучення іноземних капіталовкладень у СРСР. У союзних республіках концесійні комісії були утворені при раднаркомках союзних республік, а також при низці наркоматів. Такий комітет було створено, у тому числі, і в Україні.

Головний концесійний комітет наділявся правом здійснювати загальне керівництво і вести переговори про укладення концесійних і інших договорів, що допускають вилучення із загальних законів; розглядати за участю представників республік: а) проекти концесійних договорів; б) проекти статутів акціонерних товариств, установ, в яких бере участь іноземний капітал; в) проекти статутів акціонерних товариств, що мають в основі концесійний договір або таких, що містять вилучення із загальних законів; прохання іноземних акціонерних товариств і інших іноземних юридичних осіб про допуск їх до операцій на території СРСР.

Положення про Концесійний комітет РРФСР було прийнято постановою РНК РРФСР від 25 січня 1928 року. До відання Концесійного комітету РРФСР було віднесено розгляд питань, що стосуються концесій, об'єкти яких знаходилися на території РРФСР і мали республіканське або місцеве значення, зокрема ведення переговорів з претендентами на такі концесії та розробка проектів відповідних концесійних договорів.

Таким чином, із введенням НЕПу було в цілому створено правовий механізм регулювання іноземних капіталовкладень на території СРСР на концесійній основі. Основними елементами цього механізму були Декрет від 23 листопада 1920 року про кон-

цесії і цивільне законодавство, умови концесійних договорів і статутів змішаних товариств, а в інституційному плані – Головний концесійний комітет при РНК СРСР. Проте з багатьох причин, насамперед політичного характеру, використання іноземного капіталу у 20-ті роки не дістало в Радянському Союзі серйозного розвитку.

Залучення іноземного капіталу в 30-ті роки почало навмисно зупинятися керівництвом держави, а до кінця 30-х років практично вже не було підприємств з іноземним капіталом. Деякі підприємства з іноземним капіталом, які продовжували існувати на території держави, не справили істотного впливу на її економіку.

Історія свідчить про те, що концесії проіснували до 1937 року і після Другої світової війни розпочався цілковитий занепад господарських зв'язків щодо спільної діяльності з американським, англійським і іншим зарубіжним капіталом, що було викликано політикою так званої «холодної війни». І лише за умов становлення України як суверенної держави почався етап відновлення концесійної практики у сфері господарювання.

Отже, історико-правовий аналіз розвитку концесійної діяльності в Україні (за час її перебування в складі Російської імперії та Радянського Союзу) дозволяє виділити такі періоди формування концесійних відносин:

1. Період Середньовіччя. Характерним є те, що концесії надавалися виключно у сфері надрокористування, які отримали назву гірничих концесій. У цей період концесії мали односторонній (не договірний) характер і були результатом прояву волі лише монарха, мали силу закону та надавалися за актами публічної влади (зокрема, жалуваними грамотами), а тому відносини концесіонера і концесіодавця будувались на основі чіткої субординації (підпорядкування). Концесіонер мав право проявити свою волю лише в рамках згоди чи незгоди із запропонованими умовами гірничої концесії, тобто прийняти концесію як благо в цілому чи відмовитись від неї взагалі.

2. Дореволюційний період (середина XIX століття - 1917 рік) характеризується тим, що в цей період реалізація концесій відбувалась як на загальнодержавному, регіональному, так і на муніципальному рівнях. Поширеними були природоресурсні концесії, і лише згодом концесії починають застосовуватися щодо об'єктів інфраструктури. Концесійна діяльність здійснювалась на договірній основі.

3. Радянський період (1917-1937 роки). Цей період характеризувався існуванням переважно загальнодержавних концесій, оскільки, з одного боку, рішення про надання концесії приймав Головний концесійний комітет при РНК СРСР, а з іншого, концесії в той час мали на меті подолання економічної кризи та нарощування виробництва у різних галузях економіки країни. У цей період концесіонерів допускали до тих сфер господарювання, які являли собою виключну монополію держави. При цьому концесіонерами були переважно іноземні інвестори, однак у період НЕПу не виключалась можливість надання концесій і вітчизняним суб'єктам господарювання. Здійснення концесійної діяльності в цей період показало, що метою залучення іноземного капіталу в економіку держави були інтереси його економічного розвитку, подолання економічної і технічної відсталості. Крім того, це сприяло залученню твердої валюти, зростанню доходів до бюджету у формі часткових відрахувань від обороту і інших доходів, додатковому насиченню внутрішнього ринку, зменшенню безробіття, поліпшенню платіжного балансу тощо.

4. Сучасний період (1992 рік – по теперішній час). Саме у 1992 році було прийнято Закон України «Про іноземні інвестиції», який передбачав можливість залучення іноземних інвестицій на концесійній основі. Переважно об'єктом концесії в той час були природні ресурси. Ключовими змінами у правовому регулюванні концесійних відносин були ознаменовані 1999 і 2003 роки, протягом яких були прийняті Закон України «Про концесії», Господарський кодекс України та інші закони.

Висновок. Таким чином, історичний аналіз свідчить, що розвиток концесійних відносин охоплює період Середньовіччя, дореволюційний період (середина XIX століття - 1917 рік), радянський період (1917-1937 роки) і сучасний період (1992 рік - по теперішній час) і на кожному з цих етапів концесійні відносини сприяли розвитку окремих напрямів господарської діяльності й оздоровленню економіки держави в цілому.

Узагальнюючи наукові погляди вчених дореволюційного, радянського та сучасного періоду на напрями застосування концесії слід визнати, що найважливішими агрегованими галузями для концесій були: а) експлуатація природних ресурсів; б) промисловість; в) сільське господарство; г) транспорт; г) комунальне господарство.

Викладені в цьому науковому дослідженні історичні передумови виникнення та розвитку концесійних відносин можуть бути розвинені в напрямку подальшого вдосконалення інституту концесій в Україні та визначення нових напрямів використання концесії в економіці нашої держави з урахуванням історичного досвіду.

Список літератури / References:

1. Григоров О. Юридична еволюція концесійної діяльності: від Стародавнього Риму до початку XX століття / О. Григоров // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – № 11. – С. 35-37.
Grigorov, O. (1999), “Legal evolution concession activity from Olden Rome before begin XX centuries”, *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 11, pp. 35-37.
2. Медведєва Н. Історичні аспекти правового регулювання гірничої концесії / Н. Медведєва // Юридична Україна. – 2008. – № 6. – С. 85-91.
Medvedieva, N. (2008), “History aspects of the legal regulation mining concession”, *Yurydychna Ukraina*, no. 6, pp. 85-91.
3. Ландау Б.А. Концессионное право Союза ССР / Б.А. Ландау. – М.: Глав-лит, 1925. – 74 с.
Landau, B.A. (1925), *Kontsesionnoe pravo Soiuzu SSR* [Concession right of the Alliance SSR], Glav-lit, Moscow, Russia.
4. Новикова Е.В. О правах недропользователей по Уставу Горной Российской империи / Е.В. Новикова // Нефть. Газ и Право. – 2005. – № 3. – С. 22-23.
Novikova, E.V. (2005), “About rights subsoil on Charter of the Miner Russian empire”, *Neft. Gaz i Pravo*, no. 3, pp. 22-23.
5. Удинцев В. Процессуальное право / В. Удинцев. – К.: Тип. Имп. ун-та св. Владимира В.И. Завадского, 1896. – 238 с.
Udintsev, V. (1896), *Protsessualnoe pravo* [Procedural right], Tip, Kiev, Ukraine.
6. Берлин С.И. Мировая практика финансово-правового регулирования в нефтяной промышленности / С.И. Берлин // Современные наукоемкие технологии. – 2005. – № 3. – С. 20-25.
Berlin, S.I. (2005), “Amicable agreement practice financial-legal regulation in oil industry”, *Sovremennye naukoemkie tehnologii*, no. 3, pp. 20-25.
7. Зельдина Е.Р. Специальный режим хозяйствования: теоретические вопросы и направления модернизации: монография / Е.Р. Зельдина. – Донецк: Юго-Восток, Лтд, 2007. – 327 с.
Zeldina, E.R. (2007), *Spetsialnyy rejim hoziaystvovaniiz: teoreticheskie voprosy i napravleniia modernizatsii* [Special mode of the management: theoretical questions and directions to modernizations], Yugo-Vostok, Ltd, Donetsk, Ukraine.
8. Халаимов В. Положительные стороны и недостатки передачи целостного имущественного комплекса предприятия в концессию / В. Халаимов // Юридичний радник. – 2006. – № 4 (12). – С. 13-18.
Halaimov, V. (2006), “Positive sides and defect of the issue of the holistic property complex of the enterprise in concession”, *Yurydychnyi radnyk*, no. 4 (12), pp. 13-18.

9. Бернштейн И.Н. Очерки концессионного права СССР / И.Н. Бернштейн. – М.-Л.: Госиздат, 1930. – 128 с.
Bernshtein, I.N. (1930), *Ocherki kontsessionnogo prava SSSR* [Essays concession right USSR], Gosizdat, Moscow-Leningrad, Russia.
10. Линник Л. Концессионные соглашения – одна из форм привлечения инвестиций / Л. Линник // Инвестиции в России. – 2002. – № 7. – С. 3-7.
Linnik, L. (2002), “Concession agreement – one of the forms of attraction investment”, *Investitsii v Rossii*, no. 7, pp. 3-7.
11. Ратьковский И.С. История Советской России / И.С. Ратьковский, М.В. Ходяков. – СПб.: Лань, 2001. – 416 с.
Ratkovskii, I.S. and Khodiacov, M.V. (2001), *Istoriia Sovetskoi Rossii* [History to Soviet Russia], Lan, St.-Petersburg, Russia.
12. Пузанова Г. Роль иностранного капитала для развития экономики СССР: историко-правовой аспект / Г. Пузанова // Юридический вестник. – 1999. – № 2. – С. 121-126.
Puzanova, G. (1999), “Role of foreign funds for development of the economy USSR”, *Yuridicheskii vestnik*, no. 2, pp. 121-126.
13. Джабраилов Р.А. Хозяйственно-правовое обеспечение рационального использования коммунальной собственности города (на примере концессии): брошюра / Р.А. Джабраилов, Г.Д. Джумагельдиева. – Донецк: Юго-Восток, Лтд, 2007. – 52 с.
Dzhabrailov, R.A. and Dzhumagildieva, G.D. (2007), *Hoziiaistvenno-pravovoe obespechenie ratsionalnogo ispolzovaniia kommunalnoi sobstvennosti goroda* [Economic-legal ensuring the rational use to public property of the city], Yugo-Vostok, Ltd, Donetsk, Ukraine.

Цель. Проанализировать историко-правовые условия, предшествовавшие возникновению концессии, и определить ее значение в современных условиях экономического развития Украины.

Методика. Проведено исследование процесса исторического развития концессии в Украине. Определены основные периоды историко-правового развития концессионной деятельности. Проанализировано и обосновано экономико-правовое значение концессии в современных условиях развития Украины.

Результаты. Развитие в Украине рыночных отношений обуславливает появление новых и возвращение к ранее существовавшим правовым формам хозяйствования, к одной из которых вполне обоснованно можно отнести концессионную деятельность. Историко-правовой анализ развития концессионной деятельности в Украине позволяет выделить период Средневековья, для которого характерным является то, что концессии представлялись исключительно в сфере пользования недрами Земли, которые получили наименование горных концессий, имели односторонний (недоговорный) характер, являлись результатом волеизъявления только монарха, обладали силой закона и представлялись актами публичной власти (в частности, «жалованными грамотами»), поэтому отношения правообладателя и пользователя строились на основах четкой субординации (подчинения). Дореволюционный период (середина XIX века - 1917 год) характеризуется тем, что в этот период реализация концессий осуществлялась как на общегосударственном, региональном, так и на муниципальном уровнях Советский период характеризуется существованием преимущественно общегосударственных концессий, так как решение о предоставлении концессии принимал Главный концессионный комитет при СНК СССР, а сами концессии в то время преследовали цели преодоления экономического кризиса и наращивания производства в различных отраслях экономики государства, в связи с чем концессионеров допускали к тем сферам хозяйствования, которые представляли собой исключительную монополию государства. Современный период, который берет свое начало с принятия у 1992 году Закона Украины «Об иностранных инвестициях», предусматривает возможность привлечения иностранных инвестиций на концессионных основах. На каждом из этих этапов концессионные отношения имели, соответственно, односторонний характер горных концессий акцесорного типа недропользования, односторонний характер горных концессий

регального типа недропользования двусторонний характер горных концессий регального типа недропользования. В условиях постоянного поиска источников финансирования отраслей народного хозяйства законодательное внедрение практического опыта прошлых лет, института концессий (лат. *concessio* – разрешение, уступка) является одной из наиболее удачных попыток в будущем восстановить и в значительной мере ускорить нормальный концессионный процесс, что окажет позитивное влияние на экономику. Это будет способствовать привлечению дополнительных средств в виде частного капитала для решения ряда проблем государственного значения.

Научная новизна. Определены основные этапы развития и направления ключевых изменений в правовом регулировании концессионных отношений.

Практическая значимость. Практическое значение статьи заключается в возможности использования определенных направлений и сформулированных выводов для совершенствования законодательства Украины в сфере концессионных отношений.

Ключевые слова: концессия, горные регалии, жалованные грамоты, разрешение, уступка, договор концессии.

Objective. To analyze historical and legislative conditions before origion of concession and to define its significance in the modern Ukrainian economy.

Methods. The research of historical development of concession in Ukraine was made. The main periods of historical and legislative development of concession were defined. Economic and legislative meaning of concession in the modern Ukraine was analyzed.

Results. Progress of market relations in Ukraine causes an emergence of new and coming back to previous forms of management, and one of them is a concession activity.

Historical and legal analisys of concession development in Ukraine allows to mark out the period of Middle Ages when concessions were given purely for exploitation of Earth interior, which were called mining concessions and they were unilateral and characterized as a declaration of will of a monarch, had the power of law and were presented by acts of public power (in particular, by charters), so relations between possessor of the rights and users were subordinated

Prerevolutionary period (from the middle of XIX till 1917) can be described as period when concessions were implemented at the state, regional and municipality levels, soviet period was characterized by implementation of state concession because decisions on concessions were made by The Main concession commetee by SPC of USSR and the main aim of concessions was to overcome an economic crisis and to pile up production in different economic sectors, that is why concessioners were permitted to the sectors that were exlusive state monopoly; modern period started from 1992 when the Law of Ukraine “On foreign investment” was enacted that provided for opportunity of attracting foreign investment on concession terms.

On every of mentioned stages concession relations had, relatively, unilateral type of mining concessions of accessory interior using, unilateral type of mining concessions of regalia interior using, bilateral type of mining concessions of regalia interior using.

Under permanent search for funding sources for national economy, legislative implementation of past experience, institute of concession (lat. *Concessio* – permit, transfer) is one of the most successful attempt to renew and to accelerate a normal process of concession in the future that will have positive influence on economy. This will stimulate attracting extra funds in the form of private capital to solve some state problems.

Academic novelty. The main stages of development and directions of key changes of legal regulation in the field of concession relations were defined.

Practical importance. Practical importance of the article is an opportunity of using certain directions and conclusions tha were found and made for developing Ukrainian legislation in the field of concession agreements.

Key words: concession, mining regalia, letters patents, permit, concession agreement.

Рекомендовано до публікації д-ром філос. наук,
проф. Дрожжиною С.В. Дата надходження рукопису 07.03.2013 р.